

**ДОКЛАД
ЗА ДЕЙНОСТТА
НА НАЦИОНАЛНИЯ ИНСТИТУТ ЗА
ПОМИРЕНИЕ И АРБИТРАЖ
ЗА 2004 Г.**

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	3
Функции на Националния институт за помирение и арбитраж.....	5
Основни нормативни документи, свързани с дейността на Националния институт за помирение и арбитраж.....	6
Организационна структура на Националния институт за помирение и арбитраж	7
Дейност на надзорния съвет на Националния институт за помирение и арбитраж.....	11
Изпълнение на програмата за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж за 2004 г. “Предотвратяване и ограничаване на колективните трудови конфликти”.....	15
Изводи.....	26
Насоки за развитие на дейността на Националния институт за помирение и арбитраж.....	28
Заключение.....	29

Въведение

Националният институт за помирение и арбитраж /НИПА/ е създаден с изменението и допълнението от 2001 г. на Закона за уреждане на колективните трудови спорове /ЗУКТС/. Той е юридическо лице към министъра на труда и социалната политика със седалище в София и с ранг на изпълнителна агенция.

НИПА беше създаден в съзвучие с Европейската социална харта, Конвенция 154 и Препоръка 92 на Международната организация на труда /МОТ/ за доброволно помирение и арбитраж. С това беше въведен в действие механизъм за извънсъдебно и мирно уреждане на колективни трудови спорове, основан на трипартитен принцип, изработен в рамките на социалния диалог.

Ръководни органи на института са надзорен съвет и директор.

Надзорният съвет се състои от по двама представители на представителните организации на работниците и служителите, на работодателите и на държавата. В този смисъл Националният институт за помирение и арбитраж представлява типична институционализирана форма на тристранно сътрудничество.

Директорът на института се назначава от министъра на труда и социалната политика след консултации с надзорния съвет. Той беше назначен на основание на ПМС № 71 от 26.03.2003 г. за изменение и допълнение на ПМС № 213/99 за приемане на устройствен правилник на МТСП.

Организацията на дейността, структурата и функциите на администрацията на НИПА, както и статутът на посредниците и арбитражите към института бяха утвърдени с Правилник за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж, обнародван в ДВ бр. 35/16.04.2003 г.

На основание чл. 4 и чл. 4а от Закона за уреждане на колективните трудови спорове, НИПА съдейства за доброволното уреждане на колективни трудови спорове /КТС/ между работници и работодатели в Република България чрез посредничество и/или доброволен арбитраж.

Посредничеството и арбитражът се провеждат според Правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж, утвърдени от надзорния съвет на института.

Съгласно чл. 9, ал. 1 от Правилника за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж, посредници и арбитражи могат да бъдат само лица, включени в Списък на посредниците и арбитражите, утвърден от надзорния съвет на института и обнародван в Държавен вестник.

Усилията на Националния институт за помирение и арбитраж са насочени към изграждането на съвременен, съобразен с най-добрите европейски образци модел за разрешаване на трудови спорове.

В контекста на своята регламентирана дейност НИПА е орган, който непосредствено подпомага министъра на труда и социалната политика при провеждането на държавната политика в областта на уреждането на колективните трудови спорове с мирни средства - чрез посредничество и арбитраж.

Политиката на института е насочена към превенция на колективните трудови конфликти, стачките и другите крайни форми на протест, към повишаване на компетентността на посредниците и арбитрите и към изграждане на обществено доверие в неговата социално значима дейност.

Националният институт за помирение и арбитраж осъществява своята дейност самостоятелно или в сътрудничество с други държавни органи, с работодателите, с работниците и служителите, и с техните организации. В този смисъл подпомага и дейността на работодателските и на синдикалните организации на национално, браншово и регионално ниво.

В краткосрочен и средносрочен план дейността на института се развива в следните основни направления:

- организационно укрепване;
- усъвършенстване на процедурите по посредничество и арбитраж;
- развиване на потенциала на посредниците и арбитрите;
- укрепване на институционалните връзки с МТСП;
- усъвършенстване на взаимоотношенията със социалните партньори;
- усъвършенстване на нормативната уредба;
- популяризиране на възможностите на института;
- обмяна на опит със сродни чуждестранни институции.

Настоящият доклад е изготвен в съответствие със задълженията, произтичащи от чл. 6, ал. 2, т. 14 на Правилника за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж и обхваща дейността на надзорния съвет, на посредниците и арбитрите и на администрацията на института.

Функции на Националния институт за помирение и арбитраж

Националният институт за помирение и арбитраж реализира своята дейност по осъществяване на посредничество и доброволен трудов арбитраж за уреждане на колективните трудови спорове, като:

- организира посреднически и арбитражни процедури;
- събира, съхранява и анализира данни самостоятелно и в сътрудничество със социалните партньори за колективното трудово договаряне, за възникналите колективни трудови спорове и причините за възникването им, за способите и сроковете за уреждане на колективните трудови спорове;
- класифицира информация по видове икономически дейности, по вид на предприятията - малки, средни, големи, по характер на исканията, по брой на работниците и/или служителите, засегнати от колективния трудов спор;
- провежда обучения на посредници и арбитри и поддържа база от данни с информация с тях;
- осъществява сътрудничество с български, чуждестранни и международни институции и организации във връзка с дейността на института;
- провежда консултации в областта на своята дейност;
- издава информационни издания, лекторски материали и други, свързани с дейността на института;
- дава предложения на министъра на труда и социалната политика за усъвършенстване на нормативната уредба относно уреждането на колективните трудови спорове и участва в разработването на нормативни актове;
- проучва и предлага за реализация добрата чуждестранна практика в областта на уреждането на колективните трудови спорове;
- осъществява и други функции, възложени му с нормативни актове.

Основни нормативни документи, свързани с дейността на Националния институт за помирение и арбитраж

- Конституция на Република България;
- Кодекс на труда /КТ/;
- Закон за уреждане на колективни трудови спорове ;
- Правилник за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж
- Правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж

Организационна структура на Националния институт за помирение и арбитраж

Ръководни органи на института са: надзорен съвет и директор.

Надзорният съвет:

- утвърждава програмите за дейността на института;
- одобрява проект на годишен бюджет на института;
- приема правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове;
- контролира дейността по разглеждане на колективни трудови спорове чрез помирение, посредничество и арбитраж;
- приема критерии за подбор и утвърждава списъците на посредниците и арбитрите.

Директорът ръководи, координира и контролира осъществяването на цялостната дейност на института съобразно нормативно установените правомощия, като:

- осъществява оперативното ръководство на института и го представлява;
- организира разработването и изпълнението на програмите на института;
- внася в надзорния съвет на института за утвърждаване:
 - а) проекти на програми за дейността на института;
 - б) проект на бюджет и отчет за изпълнението на бюджета на института;
- сключва договори, свързани с дейността на института;
- провежда гарантирана, открита и достъпна информационна политика за дейността на института, като спазва разпоредбите на Конституцията и законите на страната, както и принципа за поверителност на информацията, станала достояние при уреждането на колективни трудови спорове;
- взаимодейства с органите на държавната администрация, организациите на работодателите и на работниците и служителите, както и с други организации, органи и лица във връзка с дейността на института;
- издава ежегодно удостоверенията на посредниците и арбитрите;

- утвърждава длъжностното разписание и длъжностните характеристики;
- сключва, изменя и прекратява трудовите договори с лицата, работещи в института по трудово правоотношение;
- изготвя и представя на надзорния съвет доклад за дейността на института до министъра на труда и социалната политика;
- разпорежда се с бюджета на института;
- осъществява и други функции, свързани с дейността на института.

Националният институт за помирение и арбитраж е организиран в една дирекция с два отдела, с обща численост на персонала – 30 щатни бройки.

Общата администрация е организирана в отдел **“Финансова и административна дейност”**.

През 2004 г. в отдела работят:

▪ главен счетоводител –	1 бр.
▪ финансов контролор	1 бр.
▪ старши юрисконсулт	1 бр.
▪ счетоводител-касиер –	1 бр.
▪ главен специалист ОИТ -	1 бр.

По ПМС № 66 са назначени трима служители:

▪ технически сътрудник - домакин –	1 бр.
▪ изпълнител – шофьор –	1 бр.
▪ изпълнител – хигиенист –	1бр.

Общата администрация:

- организира и осъществява финансово-счетоводната и стопанската дейност, вътрешния финансов контрол, управлението на собствеността и поддръжката на офис-техниката.
- разработва проект на бюджет и отчет за изпълнението на бюджета на института;
- извършва счетоводното отчитане на приходите и разходите;
- изготвя месечните, тримесечните и годишните отчети за касовото изпълнение на бюджета на института;
- изготвя месечните и годишните оборотни ведомости на института;
- осъществява и други функции, възложени със заповед от министъра на труда и социалната политика или директора на института.

Специализираната администрация е организирана в отдел **“Посредничество и арбитраж”**:

В отдела работят:

- началник отдел – юрист - 1 бр.
- главен експерт връзки с обществеността – журналист - 1 бр.
- младши експерт – икономист - 1бр.
- младши експерт – юрист - 1 бр.
- младши специалист - 2 бр.

Специализираната администрация:

- осигурява техническото изпълнение на правомощията на директора и дейностите по административното обслужване на страните в колективните трудови спорове;
- разработва проекти на програми и изготвя отчет за изпълнението на програмите на института;
- организира и координира провеждането на обучението на посредниците и арбитражите;
- поддържа базата с данни за колективното трудово договаряне, за възникналите колективни трудови спорове и причините за възникване им; за способите и сроковете за уреждането на колективни трудови спорове; за посредниците и арбитражите с персонални данни за тях, както и за обученията, които са преминали, и за споровете, при които са посредничали или са били арбитражи;
- подготвя провеждането на международни срещи и прояви в областта на дейността на института;
- дава консултации, свързани с дейността на института, и съдейства на страните по колективните трудови спорове да постигнат съгласие за образуване на посреднически и арбитражни процедури;
- разработва и участва в разработването на проекти на нормативни актове, свързани с дейността на института;
- проучва и предлага за реализиране добрата чуждестранна практика в областта на уреждане на колективните трудови спорове;
- води отчета и съхранява документацията от дейността на института;
- осигурява техническото и административното обслужване на дейността на надзорния съвет на института;
- води регистър на издадените удостоверения на посредниците и арбитражите;

- осъществява протоколната дейност и връзките с обществеността;
- осъществява процесуалното представителство на института;
- подготвя проекти на договори и дава становища по законосъобразността на договори, предложени на института;
- осъществява и други функции, възложени със заповед от министъра на труда и социалната политика или директора на института;
- разработва информацията и следи за актуалността ѝ на електронния адрес (страница) на института в интернет;
- събира, съхранява и обобщава мнения и препоръки за дейността на института.

Цялостната организация на института трябваше да се осъществи в кратки срокове. Независимо от това, назначаването на служителите се извършваше поетапно, като се спазваше принципа за назначаване на служител по необходимост за извършване на конкретна работа.

За да се разработи и реализира програма за повишаване на квалификацията на служителите на НИПА през следващата година ще се използват възможностите, които предоставят Институтът по публична администрация и европейска интеграция /ИПАЕИ/ и МОТ.

Дейност на надзорния съвет на Националния институт за помирение и арбитраж

Съгласно чл. 4а от Закона за уреждане на колективните трудови спорове надзорният съвет на НИПА се състои от по двама представители на представителните организации на работниците и служителите, на работодателите и на държавата. Директорът на института е член на надзорния съвет по право. Представителите на организациите на работниците и служителите и на работодателите се определят от националните им ръководни органи, а на държавата - от министъра на труда и социалната политика. През 2004 г. надзорният съвет на института увеличи състава си с представителите на още две организации, които бяха признати за представителни организации на национално равнище – Съюза на работодателите в България /СРБ/ и Асоциацията на индустриалния капитал в България /АИКБ/. Така през 2004 г. надзорният съвет се състоеше от представители на Асоциация на индустриалния капитал в България, Българска стопанска камара /БСК/, Български съюз на частните предприемачи /БСЧП/ “Възраждане”, Българска търговско-промишлена палата /БТПП/, Конфедерация на независимите синдикати в България /КНСБ/, Конфедерация на труда /КТ/ ”Подкрепа”, Съюз на работодателите в България, Съюз за стопанска инициатива /ССИ/ и представители на държавата.

Надзорният съвет провежда избор на председател и двама заместник председатели веднъж годишно. Смяната се извършва на ротационен принцип. Първи председател на НС на НИПА беше представител на държавата – Валери Апостолов, заместник министър на труда и социалната политика. През април 2003 г. той беше заменен от представител на синдикатите – Чавдар Христов, изпълнителен секретар на КНСБ. През април 2004 г. надзорният съвет избра своя трети поред председател от представителите на работодателите - Снежана Славчева от Българска стопанска камара, досегашен заместник председател на НС на НИПА. За заместник председатели на НС на НИПА бяха избрани от страна на синдикатите Владимир Бояджиев - представител на Конфедерация на труда ”Подкрепа”, икономически съветник на президента на синдиката, а от страна на държавата - Емил Мирославов, директор на дирекция “Трудово право и обществено осигуряване” в МТСП.

Надзорният съвет на института фактически осъществява дейност от 2001 г. Той изработи нормативните документи за основа на своята работа и на цялостната дейност на института като Проект за Правилник за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж, Правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж, Критерии за подбор на посредници и арбитри. Бяха утвърдени списъците на

посредниците и арбитрите и беше приета Програмата за дейността на НИПА през 2003 г.

През месец май 2003 г. надзорният съвет прие първия си шестмесечен план за работа – за второто полугодие на 2003 г. Основното в неговата дейност през шестмесечния период беше приемането на Програма за популяризиране на Националния институт за помирение и арбитраж и неговата дейност и Концепция и програма за обучение и подготовка на посредници и арбитри. НС на НИПА утвърди и тригодишна Програма за дейността на НИПА за периода 2004-2006 г., както и проект на бюджет на института за 2004 г.

През месец декември 2003 г. беше направен първият отчет за изпълнението на шестмесечния план за работа на надзорния съвет. Той показва, че планираните заседания за периода бяха проведени и всички предвидени теми в дневния ред бяха обсъдени. Провеждането на четири извънредни заседания, както и включването на нови важни теми в дневния ред в точка “разни” показва, че в периода на изготвяне на плана надзорният съвет не е успял напълно да предвиди и обхване въпросите, които е следвало да се обсъждат и решат. Това е обяснимо, като се има предвид етапът на развитие, на който се намираше НИПА в този момент, респективно - надзорният съвет. Освен това, за първи път през този период надзорният съвет обсъждаше и приемаше материали, изготвени от администрацията на института. Ето защо, обяснимо и приемливо е също, част от тези материали да бъдат разгледани на повече от едно заседание, преди да бъдат приети – например проектът на бюджет на НИПА за 2004 г., някои от програмите. Беше отчетено, че възприетата ритмичност на работа на надзорния съвет, по едно заседание на месец, е добра. Практиката показва, че при нужда могат да бъдат свиквани извънредни заседания.

През 2004 г. НС на НИПА работеше по предварително приети шестмесечни планове за работа. Не беше отложено нито едно заседание поради липса на кворум. На заседанията беше спазено изискването за поне един представител от трите различни страни – държава, работодатели, синдикати.

Само едно от предвидените десет заседания за годината не се проведе. Причината беше, че включени в дневния ред теми отпаднаха. Някои теми, предвидени в другите заседания също отпаднаха. Една от основните причини за това беше промяната на приетата програма за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж през 2004 г. Тя се наложи след намаляване на бюджета на НИПА за годината, което доведе до отпадане на част от предвидените в програмата дейности. Друга причина беше, че не се оправдаха очакваните срокове за приемане на ЗИДЗУКТС от Народното събрание. От предложените в закона промени се очакваше да произтекат съществени

изменения в нормативните документи на НИПА. Освен това, се забави финализирането на преговори с международни и чуждестранни донори, които се водеха за финансиране на проекти от дейността на Националния институт за помирение и арбитраж. Това наложи обсъждането в надзорния съвет на резултатите от тези преговори да бъде включено на по-късен етап.

Приемането на проекта за Етични правила на посредника и арбитъра също беше отложено заради необходимостта от достатъчно време за обсъждането му от страна на самите посредници и арбитри.

Общият брой на разгледаните материали и теми на заседанията на надзорния съвет през 2004 г. е 16 материала и 31 теми. Взетите по тях решения са изпълнени с изключение на онези от тях, които са свързани с приемането на ЗИДЗУКТС.

Запази се практиката отпадналите от дневен ред теми да бъдат предвидени за разглеждане на следващо заседание. Надзорният съвет проявяваше гъвкавост като търсеше други възможни подходи към темите, за да ги подложи на обсъждане и вземане на решения по тях. С това надзорният съвет показва, че държи на изпълнението на приетия план за дейност.

В организационно-технически план (зала, пособия, и други подобни) заседанията протичаха без затруднения, протоколите от заседанията бяха изготвени навреме.

По време на заседанията на надзорния съвет работната атмосфера беше добронамерена, създаваше подходящи условия за провеждане на делови диалог и способстваше за взимане на решения с консенсус. Това показва, че социалните партньори в много голяма степен съумяват да съобразят мнението си с това на останалите, водени от общата цел – укрепване дейността на Националния институт за помирение и арбитраж.

През 2004 г. по-важните материали и теми, които бяха обсъдени и които надзорният съвет прие бяха: “Етични правила на посредника и арбитъра”; програма за дейността и бюджет на института за 2005 г.; “Проблеми на последиците на арбитражните решения по колективни трудови спорове”.

Надзорният съвет на института държи на високия професионализъм и добрата подготовка на посредниците и арбитрите. Поради това, през 2004 г. почти на всяко заседание се отделяше място на темата за актуализиране на списъците с посредниците и арбитрите. Членове на надзорния съвет взимат и пряко участие в провежданите семинарни занятия и обучения като организираното през септември 2004 г. обучение на арбитри, проведено от Силви Чернев.

НС на НИПА отдава голямо значение и на подготовката на теоретични разработки, свързани с подобряване на нормативната уредба.

Първата сериозна изследователска задача на НИПА, свързана с проблемите на арбитражното производство, започна през 2003 г. На разширено заседание на надзорния съвет с участието на арбитри, проведено на 11.12.2003 г., беше обсъдена подготвената под ръководството на проф. Красимира Средкова разработка “За трудовия арбитраж”. Първият етап от тази първа изследователска задача приключи с приемането през септември 2004 г. от НС на института на материала “Проблеми на последиците на арбитражните решения по колективни трудови спорове”, подготвен от Силви Чернев и проф. Красимира Средкова.

Членовете на НС се включиха и в обсъждането на текстовете на разработения от администрацията на НИПА проект на Етични правила за посредниците и арбитрите към Националния институт за помирение и арбитраж.

С тяхно съдействие бяха подготвени и промените в Правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж. В тази връзка, надзорният съвет сформира постоянно действаща тричленна работна група от представители на надзорния съвет /Силви Чернев от БТПП, Марияна Бъркашка от КТ “Подкрепа” и Кирил Александров – директор на института/, подпомогната от служители на института, за подготовка на предложения за промени в:

- Правилата за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж, които да представи за обсъждане през 2005 г.;
- Правилника за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж.

С активното участие на членовете на надзорния съвет се осъществяват и дейности по проекта, който Националният институт за помирение и арбитраж реализира в химическия сектор с финансовата подкрепа на Международната организация по труда и Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество /ШАРС/. Членове на надзорния съвет бяха избрани за членове на комитета за наблюдение по проекта, а за председател на комитета беше избрана Снежана Славчева, председател на надзорния съвет.

Изпълнение на програмата за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж за 2004 г. “Предотвратяване и ограничаване на колективните трудови конфликти”.

За постигане на оперативната цел “Усъвършенстване на социалния диалог при трудовите отношения на ниво предприятие” беше разработена дългосрочна програма за дейността на НИПА през периода 2004 - 2006 г., утвърдена от надзорния съвет. В програмата са включени следните задачи:

I. Да подпомогне процеса на усъвършенстване на нормативната уредба относно уреждането на колективните трудови спорове.

II. Да се създаде в Националния институт за помирение и арбитраж информационна база данни:

- за нормативната уредба, която се отнася до колективното трудово договаряне /КТД/ и КТС;
- примерна база данни за състоянието на колективното трудово договаряне по различни показатели (видове икономически дейности; вида на предприятията и брой на работниците/служителите, обхванати от действие на КТД; продължителността на преговорите по подписването; причините за неподписване на КТД и др);
- за социално-икономическа и статистическа информация за състоянието на големите предприятия;
- за добрата практика в областта на колективното трудово договаряне и уреждане на КТС;
- за чуждестранната нормативна уредба и практика в областта на социалния диалог и на предотвратяване на колективни трудови конфликти;
- за възникналите колективни трудови спорове и способите и сроковете за тяхното уреждане;
- за проведено обучение на представители на социалните партньори, участващи в непосредствените преговори; на посредници и арбитри към НИПА и на администрацията на института;
- за популяризиране на НИПА по обекти на въздействие, инструменти и механизми за реализиране.

III. Да анализира:

- колективното трудово договаряне и възникналите колективни трудови спорове (по съдържание на КТД, причини за възникване на КТС) и практиката по тяхното уреждане;

- социално-икономическата и статистическата информация за състоянието на големите предприятия от гледна точка на разкриване на тлеещи колективни трудови конфликти;
- резултатите от обучението на посредници и арбитри;
- ефекта на въздействие от популяризиране на дейността на НИПА;
- чуждестранната практика в областта на КТД и на предотвратяване на колективни трудови конфликти.

IV. Да подпомогне процеса на усъвършенстване на социалния диалог, като популяризира възможностите на НИПА да съдейства за уреждане на колективни трудови спорове чрез посредничество и арбитраж и като разпространява добрата практика сред социалните партньори.

V. Да повиши квалификацията на участниците в процеса на водене на преговори.

VI. Да съдейства за уреждането на КТС със способите на посредничество и трудов арбитраж.

На 31.10.2003 г. надзорният съвет на НИПА утвърди програма за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж за 2004 г., която предвиждаше:

- подпомагане на процеса на усъвършенстване на нормативната уредба относно уреждането на колективните трудови спорове;
- създаване на информационна база данни;
- анализ на колективното трудово договаряне и на възникналите колективни трудови спорове;
- популяризиране на възможностите на НИПА;
- повишаване на квалификацията на участниците в процеса на водене на преговори;
- съдействие за уреждането на КТС със способите на посредничество и трудов арбитраж.

В изпълнение на програмата през 2004 г. беше сформирана работна група от експерти, посочени от членове на НС, които да изготвят анализ на възможните колективни трудови спорове. Целта е да се разработят варианти и/или да се оформят предложения за изменение и допълнение на нормативната уредба, с което да се гарантира изпълнението на арбитражни споразумения и арбитражни решения, свързани с уреждането на КТС.

На основата на представените експертни разработки, проф. Красимира Средкова представи кратка характеристика на всеки отделен вид колективен трудов спор, придружена с правен анализ на релевантни правни текстове от Кодекса на труда и Закона за уреждане на колективните трудови спорове.

На базата на подготвената от проф. Средкова обобщена информация за отделните видове колективни трудови спорове и спецификата на тяхната правна уредба, Силви Чернев извърши специфичен анализ на съдържанието и последиците на арбитражни решения, с които приключват колективни трудови спорове, и даде конкретни предложения за използване на съществуващата правна уредба и за усъвършенстването ѝ.

С подготовката на този материал приключи първият етап от първата изследователска задача на Националния институт за помирение и арбитраж.

С решение от заседание, проведено на 28.09.2004 г., надзорният съвет прие разработката “Проблеми на последиците на арбитражните решения по колективни трудови спорове” на проф. Красимира Средкова и Силви Чернев.

Като следваща стъпка беше определено да се организира форум, на който да бъдат поканени видни специалисти в областта на трудовото законодателство и арбитражните производства, за да се обсъдят проблемите и въпросите, поставени в материала. Целта на форума е в резултат на обсъждането да се изготвят предложения и препоръки за усъвършенстване на нормативната уредба относно уреждането на колективните трудови спорове.

На основата на проведените арбитражни производства и посредническа процедура, в отдел “Посредничество и арбитраж” беше направен анализ на уредбата в Правилника за устройството и дейността на Националния институт за помирение и арбитраж и в Правилата за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от Националния институт за помирение и арбитраж и бяха изготвени предложения за изменения и допълнения в тях.

Във връзка с това беше разработен проект на Етични правила за поведение на посредника и арбитра към НИПА, който беше обсъден на общото събрание на посредниците и арбитраите с участието на членовете на надзорния съвет. НС на НИПА прие етичните правила и взе решение за допълнение на “Правила за осъществяване на посредничество и арбитраж за уреждане на колективни трудови спорове от НИПА” с глава 3 – “Етични правила за поведение на посредника и арбитра към НИПА”.

Във връзка с изготвянето на механизъм за получаване на информация от социалните партньори за възникващите КТС беше сформирана група, определена от ръководителите на национално представителните синдикални и работодателски организации.

През м. юли 2004 г. беше организирана работна среща, на която присъстваха представители на КНСБ и КТ “Подкрепа”. На нея бяха обсъдени възможностите за участие на института в срещи с местните структури на съответните организации и за популяризиране на дейността на НИПА чрез

синдикалните издания, както и за предоставяне на информация относно наличието на КТС.

За съществуването на колективни трудови спорове и за готовност за обявяване на стачка на много места в страната през изтеклия период се научаваше предимно от медиите.

Такава информация, както и данни за наличието на тлеещи колективни трудови конфликти не беше предоставяна от социалните партньори.

Би било добре такава информация своевременно да се предоставя от социалните партньори, за да може НИПА да осъществява бързо превантивната си дейност.

Във връзка с една от основните задачи на Националния институт за помирение и арбитраж да се подпомага социалният диалог като се усъвършенства колективното трудово договаряне, в института беше разработен проект “Подпомагане на социалния диалог на ниво предприятие и отрасъл за решаване на колективни трудови конфликти в сектор “Химия” Проектът се осъществява с финансовата и техническата подкрепа на Международната организация на труда и Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество .

В хода на разработването на проекта ще бъде анализирано състоянието на колективното трудово договаряне и причините за възникване на КТС в отрасъл Химия, с цел усъвършенстване на социалния диалог.

Проектът беше представен на социалните партньори на специално организирана за тази цел работна среща. На нея те изразиха своята готовност да го подкрепят и приеха предложението на директора на НИПА, който е координатор на проекта, да се създаде комитет за наблюдение. Задачата на комитета е да насочва дейността по изпълнение на проекта, да приеме план за действие и да сформира работна група от представители на социалните партньори на ниво отрасъл и бранш, която да подпомага социалния диалог, с цел подписване на рамков КТД.

Във връзка с изпълнението на проекта, с помощта предимно на социалните партньори от Национална федерация “Химия” на КТ “Подкрепа” и Национална федерация на труда “Химия и индустрия” на КНСБ беше набавена информация от редица предприятия за състоянието на социалния диалог в тях, на равнопоставеността на половете и друга информация по различни икономически показатели. Бяха използвани и данни от интернет-страниците на БТПП и на БСК. Списъкът на предприятията беше изготвен по определени критерии, съвместно изготвени със социалните партньори.

За някои от предприятията от определения списък не беше получена информация поради отказ на работодателите да участват в поисканите с тях

срещи, както и поради нежелание да предоставят информация по изпратената им анкетна карта.

За подпомагане дейността по проекта беше получена информация за отрасъла и от Националния статистически институт, която съдържа данни за 2003 г. за:

- относителния дял на заетите и незаетите лица в проценти от общия брой за страната;
- средната годишна заплата по икономически дейности и пол;
- относителния дял на възнагражденията над основата заплата в проценти от средната годишна заплата;
- броя предприятия и наети лица;
- броя на предприятията и наетите лица в частните фирми с мажоритарно чуждестранно участие;
- относителния дял на brutната добавена стойност (БДС) в общата БДС и на БДС в brutния вътрешен продукт и др.

На 14.10.2004 г. се състоя първото заседание на комитета за наблюдение по проекта. За председател беше избрана Снежана Славчева – представител на БСК и председател на надзорния съвет на института.

На заседанието беше представен и разискван предварителен анализ на състоянието на социалния диалог в отрасъл “Химия”, изготвен от консултанта на МОТ и ШАРС, д-р Киров.

Популяризирането на дейността на НИПА се извършваше в няколко направления.

Със съдействието на Американския център за международна синдикална солидарност, съвместно с проект “Пазар на труда” на Американската агенция за международно развитие и с Американската асоциация на юристите “Правна инициатива за Централна Европа и Евразия” бяха организирани на областен принцип три срещи в страната с представители на местните структури на представителните синдикални и работодателски организации, на общинската и на държавната власт – в градовете Пловдив, Бургас и Варна. Програмата включваше представяне на ролята на ИА “Главна инспекция по труда” за въвеждането на стандартите за безопасни и здравословни условия на труд и пропагандиране на възможностите на Националния институт за помирение и арбитраж да съдейства за уреждане на КТС.

Във връзка със срещите бяха свикани пресконференции с участието на представители на регионални средства за масова информация. За пресконференциите бяха подготвени съобщение за медиите и печатен материал, в които се дава информация за НИПА.

Американският център за международна синдикална солидарност приключи своята дейност в България по този проект, поради което останаха нереализирани срещите в седем от предвидените десет области. Във връзка с това, директорът на института Кирил Александров проведе отделни разговори с областни управители за организиране на срещи за популяризиране на дейността на НИПА.

В периода 13 – 17.09.2004 г. бяха осъществени срещи с областните съвети по условия на труд към областните управи в градовете Ловеч, Русе, Разград, Шумен и Търговище. Срещите бяха организирани с активното съдействие на областните управители на съответните области. По време на посещенията директорът на НИПА се срещна с областния управител на Търговище, със зам. областните управители на Ловеч, Разград и Шумен и с главния секретар на областната управа в Русе.

Целта на срещите беше областните съвети по условия на труд:

- да се запознаят с дейността на НИПА и с възможностите му да съдейства за усъвършенстване на социалния диалог чрез способите за извънсъдебно уреждане на колективни трудови спорове - посредничество и доброволен трудов арбитраж;
- да споделят свои мнения и предложения за по-активно използване на възможностите на НИПА за предотвратяване и ограничаване на колективни трудови конфликти в предприятията на съответните области.

В хода на проведените срещи и разговори беше констатирана общата заинтересованост на социалните партньори от по-широко разпространение на информация за дейността на НИПА. Във връзка с това, членовете на областните съвети по условия на труд в посочените областни управи предложиха да се организират срещи–дискусии с участието на представители на работодателите и на работниците и служителите от предприятията в областта. Дискусиите да бъдат на тема социален диалог и възможностите за неговото усъвършенстване не само при конкретни трудови спорове, но и в по-широк план – при взаимодействие между социалните партньори в съответната област. Беше дискутиран въпросът за изграждане на териториални структури на института със съдействието на социалните партньори на местно ниво.

Друга идея, обсъдена по време на разговорите, беше създаването на система за ранно оповестяване на възникващи колективни трудови конфликти. Това ще даде възможност на НИПА да осъществява превантивна дейност по отношение на трудовите конфликти. Представителите на областните управи проявиха интерес към идеята и изразиха готовност да участват в нейното осъществяване.

Срещите, които бяха проведени в посочените градове, показаха, че непосредственото общуване с представители на социалните партньори на местно ниво е най-прекият и ефективен път за популяризиране на дейността на института и за убеждаването им в предимствата и значението на новите за тях способности за уреждане на трудови спорове и конфликти. По този начин е възможно да се получи и най-точна информация за състоянието на социалния диалог по места.

Изводът от срещите е, че те са изключително полезни и е необходимо да продължат като обхванат и останалите области в страната. Това ще разшири и допълни усилията на работодателските и синдикалните партньори за популяризиране дейността на НИПА и ще подпомогне държавните институции в осъществяването на активната политика на МТСП за укрепване и усъвършенстване на социалния диалог.

Проведените срещи с областните съвети по условия на труд към областните управи в градовете Ловеч, Русе, Разград, Шумен и Търговище бяха отразени в местните медии. Някои от тях, като кабелна телевизия Вариант 6 - Шумен, например дадоха по-широко място на срещата и я отразиха с репортажи и снимки на участниците.

За популяризиране на дейността на НИПА директорът на института Кирил Александров и посредниците към НИПА Георги Иванов, Стойко Атанасов и Румяна Цветкова взеха участие в семинари, организирани в рамките на програмата “Подкрепа на синдикатите и на социалния диалог в България”, спонсорирана от Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество.

В рамките на същата програма, през м. октомври и м. ноември 2004 г., директорът на института Кирил Александров, началникът на отдел “Посредничество и арбитраж” Светлана Виденова и арбитърът към НИПА Асен Велинов запознаха участниците в семинара “Предотвратяване и решаване на конфликти” с предимствата на арбитража и представиха основните моменти на арбитражното производство.

За популяризиране на института бяха използвани и други възможности. Директорът на НИПА Кирил Александров беше поканен да представи дейността на института на Петата годишна конференция на Българската асоциация по управление и развитие на човешките ресурси с международно участие, която се проведе през месец май 2004 г. в курортен комплекс “Албена”. За представянето беше подготвен доклад, илюстриран със слайдове за създаването, статута, дейността на НИПА и възможностите, които институтът предоставя на страните по КТС за разрешаване на техния спор. Беше подготвен и рекламен материал, запознаващ с дейността на НИПА и начините, по които може да се поиска съдействие от него.

През отчетния период на медиите бяха предоставяни материали за дейността на НИПА не само по тяхно искане, но и в резултат на стартирането на една по-активна кампания за отразяване дейността на института. С тях бе установен траен контакт и те имат желание да отразяват събития от дейността на НИПА.

Във връзка с необходимостта от повишаване на нивото на информираност на медиите за НИПА и неговата дейност, както и в изпълнение на Програмата за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж за 2004 г, на 20 и 21.02.2004 г. в град Баня, Карловско беше организирана работна среща с журналисти, пишещи на социална тематика. В срещата взеха участие около двадесет представители на медиите. Всички журналисти отразиха темата НИПА с по-малки или по-големи материали в ежедневниците “24 часа”, “Труд”, “Сега”, “Новинар”, “Стандарт”, “Дума” “Дневник”, в някои седмичници, сред които “Бизнес вест”, в предаванията на БНР, Дарик, Алма Матер и др. Някои от медиите публикуваха повече от един материал. Като отзвук от събитието, някои електронни медии организираха интервю с директора на НИПА Кирил Александров и с началника на отдел “Посредничество и арбитраж” Светлана Виденова. Дори някои автори на предавания, които не пишат на социална тематика, намериха подход към темата. Като пример може да се посочи предаването “Ключ” на програма ”Христо Ботев” на БНР. Там беше изказано становището, че проблемът все още да не се използва институцията пълноценно не е в липсата на нейната готовност да действа, а е в нагласите на спорещите страни.

Представители на БТА, в. ”Дневник” и в. “Новинар” присъстваха на откриването на семинар за посредниците и арбитражите към НИПА с лектори от Ирландската комисия по трудови отношения, организиран в рамките на проект “Подпомагане на социалния диалог на ниво предприятие и отрасъл за решаване на колективни трудови конфликти в сектор “Химия”. Представителите на Ирландската комисия по трудови отношения, председателят на НС на НИПА и директорът на института дадоха интервю за БТА.

Провеждането на арбитражно производство в отрасъл “Средно образование” и посредничество в преговорите в “Балканкар – 6 септември” АД повиши интереса на медиите към дейността на института. Информация по двата случая бяха поместени в печата и бяха излъчени от електронните медии. Интервю с директора на института беше излъчено по БНР - програма “Хоризонт” и по “Нова телевизия”.

Директорът на НИПА Кирил Александров участва в предаване на програма “Христо Ботев” на БНР по проблемите на трудовия съд и

алтернативните способности за разрешаване на КТС. Мнение по темата изрази и още един представител на НИПА – членът на НС Чавдар Христов.

Поради ограничени бюджетни средства, дейността по обучението беше сведена само до организирането на два семинара за посредниците и арбитрите на НИПА.

За повишаване на квалификацията на участниците в процеса на водене на преговори през месец март 2004 г. беше организиран семинар за обучение на арбитрите към НИПА по общи проблеми на арбитража: образуване и провеждане на арбитражно дело и разиграване на основни моменти от арбитражния процес. Лектори бяха Силви Чернев – председател на арбитражния съд на БТПП и Марин Маринов - арбитър към същия арбитраж.

През месец април беше организиран семинар за обучение на посредници към НИПА на тема “Социални умения. Умения за водене на преговори” с обучител Чавдар Кискинов – психолог и групов референт.

Представители на НИПА бяха поканени да вземат участие в четири семинара, организирани в рамките на програмата “Подкрепа на синдикатите и на социалния диалог в България”. На семинарите присъстваха представители на работодатели и на синдикалните организации КТ “Подкрепа” и КНСБ в предприятия от отраслите “Химия”, “Машиностроене” и “Металургия”. В програмата на семинарите беше включено проиграване на казуси за водене на преговори с участието на посредник и решаване на спор чрез арбитраж. В ролята на посредници участие взеха посредниците Георги Иванов, Стойко Атанасов, Румяна Цветкова и директорът на НИПА Кирил Александров. В ролята на председател на арбитражна комисия участие взе арбитър Асен Велинов.

Проведените обучения показаха, че тази форма е много ефективна не само за придобиване на нови знания и умения, но и за популяризиране възможностите на НИПА.

В хода на дискусиите беше констатирано, че представителите на спорещите страни на ниво предприятие не са достатъчно добре запознати с възможностите на НИПА да съдейства за уреждането на колективни трудови спорове.

Други участници, които са запознати с процедурите на посредничеството и арбитража, заявяват, че нямат възможност да ползват посредници или арбитри поради това, че не разполагат със средства, за да заплащат възнагажденията, както и другите разноски във връзка с уреждането на спора.

При направения разбор на ефекта от обучението всички участници, без изключение, дадоха висока оценка на програмата, начина на провеждане,

нивото на водене на семинарите и постигнатите резултати. Това показва, че трябва да се разширява дейността по провеждане на подобни семинари и да се осигури участието на всички посредници и арбитри към НИПА, особено на тези, които са служители в държавната администрация. Необходимо е и организирането на по-мощна кампания за популяризиране на дейността на института.

Разширяването на тези дейности налага да се търсят възможности и за повишаване на квалификацията на служителите на института. Те участваха в цикъла от семинари на тема “Задълженията на МТСП, произтичащи от предстоящото членство в Европейския съюз” по проект “Изграждане на институционален капацитет на МТСП”. Поради липса на средства, обаче, не беше възможно да се осъществи заявеното участие в повечето от предлаганите курсове от Института по публична администрация и европейска интеграция курсове.

През 2004 г. НИПА съдейства за уреждането на колективни трудови спорове чрез посредничество и арбитраж в няколко случая.

Бяха проведени две арбитражни производства. В първия случай, по реда на член 14, ал. 3 от ЗУКТС, със заповед на министъра на труда и социалната политика беше назначена арбитражна комисия за уреждане на колективен трудов спор в “Заводски строежи – ПС – Пловдив”. Производството приключи успешно, като беше постигнато арбитражно споразумение между страните по спора.

Вторият случай беше относно уреждане на колективен трудов спор в отрасъл “Средно образование”. Спорът беше отнесен за решаване от 5-членна арбитражна комисия. В процеса на арбитража страните по спора подписаха споразумение по исканията за осигуряване на средства за квалификация на учителите и увеличаване на добавките за прослужено време. Те не успяха да се договорят за увеличение на заплатите в средното образование и за отделяне на повече средства за отрасъла за 2005 г. По тези два въпроса беше постановено арбитражно решение.

Имаше и случай, при който спорещи страни внесоха искане за доброволен трудов арбитраж, но след предварителни преговори с директора на института, двете страни постигнаха споразумение да изпълнят ангажиментите си и искането беше оттеглено.

През изтеклия период бяха проведени преговори за уреждане на колективен трудов спор с помощта на посредник от Националния институт за помирение и арбитраж в “Балканкар – 6-ти септември” АД по повод неизплатени заплати, осигуровки, средства за поевтиняване на храна и предпазна безплатна храна. Спорът приключи с изготвяне на график за изплащането на неизплатените работни заплати, осигуровки и социални

разходи. Страните се договориха и за прекратяване на ефективните стачни действия от деня на изпълняване от работодателя на поетото задължение за изплащане на част от дължимите суми. Постигнати бяха споразумения и във връзка с предстоящо реструктуриране на предприятието

В института беше подадено и едностранно искане за откриване на процедура за посредничество, което не беше прието от насрещната страна по спора. Очакванията са в бъдеще да има много подобни случаи.

Имаше запитвания за възможностите да се ползват услугите на института за уреждане на КТС чрез посредничество, но до подаване на искане не се стигна. В хода на провежданите консултации за изясняване на предмета на спора, в някои от случаите беше постигнато сближаване на позициите на спорещите страни и те подписаха споразумение.

Практиката показва, че има несъвършенства в нормативната уредба. Ето защо е наложително да се приеме законодателната промяна, предвидена във внесения в Народното събрание ЗИДЗУКТС, съгласно който се предвижда след неуспешни непосредствени преговори задължително да се провеждат преговори с посредничество от НИПА, дори и при подадено искане от само една от спорещите страни.

В много от случаите се забелязва тенденция страните по-скоро да се заплашват една-друга с НИПА, отколкото реално да използват възможностите на посредничеството и на доброволния трудов арбитраж, което не съответства на духа и целите на института и подобни опити бяха своевременно отхвърляни.

През отчетния период бях предоставени повече от 40 устни консултации по проблемите на посредничеството и доброволния трудов арбитраж.

Направеният анализ на изпълнението на задачите през отчетния период показва, че с наличните финансови и материални ресурси са положени успешно основите за стартиране дейността на института. Независимо от съдействието на НС на НИПА и подкрепата на ръководството и администрацията на МТСП, обаче, по-голямо разгръщане на дейността на института, с цел популяризиране на дейността му и завоюване доверието на спорещите страни, може да бъде постигнато при наличието на повече финансови ресурси и с по-активното участие на социалните партньори и на самите спорещи страни.

Изводи

Основните изводи, които могат да се направят от анализа на досегашната дейност на Националния институт за помирение и арбитраж, са:

- Националният институт за помирение и арбитраж се развива положително, за което говори и сравнителният анализ с други страни от Източна Европа, в които доста преди нас, под една или друга форма, са създадени подобни институции;

- в НИПА за една година е създаден потенциал, който да се справи с предизвикателствата при прилагането на сложните и изискващи значителен професионализъм, опит и социални умения процедури по посредничество и арбитраж;

- нормативната уредба за уреждане на колективните трудови спорове с извънсъдебните способности помирение, посредничество и арбитраж се нуждае от усъвършенстване. ЗИДЗУКТС се бави повече от година в парламента, което не позволява бързото усъвършенстване на системата за уреждане на колективните трудови спорове в унисон с европейските изисквания;

- въпреки усилената работа по популяризиране на дейността на Националния институт за помирение и арбитраж, възможностите, които той предоставя все още не се познават добре от потенциалните участници в посреднически и/или арбитражни процедури;

- все още съществува недоверие в независимостта и безпристрастността на способите за помирение и арбитраж, което спорещите страни обясняват със статута на института;

- изграждането на териториални структури на института ще създаде условия за по-голяма активност на социалните партньори на местно ниво при използването на посредничеството и арбитража;

- заплащането на разходите по посредничество и арбитраж са пречка пред много от синдикалните организации да прибегнат до такъв начин за уреждане на КТС;

- доброволността при използването на помирието и посредничеството не подтиква в достатъчна степен спорещите страни да използват възможностите на Националния институт за помирение и арбитраж и в много от случаите те предпочитат сами да уредят спора помежду си;

- в много предприятия не добре развитият социален диалог не спомага за каквото и да било разрешаване на КТС, включително и със способите на посредничеството и арбитража;

- почти всички инициативи за ползване на възможностите на Националния институт за помирение и арбитраж произтичат от представители

на синдикални организации към КТ "Подкрепа" и КНСБ, докато работодателите в това отношение са пасивни;

- превантивната дейност на Националния институт за помирение и арбитраж не може да бъде достатъчно ефективна без подкрепата на социалните партньори и в тази връзка активността им в популяризирането на извънсъдебните способности за решаване на КТС е необходимо да се засили;

- посредниците и арбитражите, предложени от страна на държавата, в най-малка степен участват в различните форми за повишаване на тяхната компетентност, вероятно поради служебна ангажираност. Най-активни в процеса на обучение са предложените за посредници и арбитражи от страна на КТ "Подкрепа", КНСБ и БСК;

- ограничените финансови, материално-технически и човешки ресурси не позволяват провеждането на мащабна кампания по популяризирането на възможностите на Националния институт за помирение и арбитраж, на реализирането на всеобхватна програма за обучение не само на посредниците и арбитражите, но и на представители на социалните партньори.

Насоки за развитие на дейността на Националния институт за помирение и арбитраж

Направените общи изводи за дейността на Националния институт за помирение и арбитраж през 2004 г. и резултатите от нея налагат дейността на института през 2005 г. да се съсредоточи в следните основни насоки:

- изготвяне на предложения за усъвършенстване на нормативните документи, включително и за въвеждане на задължително помирение и посредничество за разрешаване на КТС в случаите на неуспешно проведени непосредствени преговори и преди стачка;

- активизиране на превантивната дейност на Националния институт за помирение и арбитраж и създаване на система за ранно предупреждаване за възникващи колективни трудови конфликти, в сътрудничество със социалните партньори;

- активно участие в процеса на развитие на различните форми на социален диалог;

- анализиране на колективното трудово договаряне и колективните трудови спорове;

- институционално укрепване на Националния институт за помирение и арбитраж;

- изследване на необходимостта от изграждане на териториални структури на института със съдействието на социалните партньори на местно ниво;

- мащабно популяризиране на възможностите на Националния институт за помирение и арбитраж;

- развитие на системата за обучение на посредници и арбитри, както и на представители на социалните партньори в умения за водене на преговори;

- разширяване на възможностите за обучение чрез участие в международни проекти и с помощта на чуждестранни донори;

- осигуряване на допълнителни финансови, материално-технически и човешки ресурси;

- разширяване на възможностите за провеждане на консултации в областта на своята дейност.

Заклучение

Анализът на дейността на Националния институт за помирение и арбитраж през 2004 г. показва, че бъдещи успехи в прилагането на механизма за извънсъдебно и мирно уреждане на колективните трудови спорове могат да се очакват, ако този механизъм се разглежда като дейност, подпомагаща и усъвършенстваща социалния диалог. НИПА е превантивна институция и е най-ефективен, когато на възможно най-ранен етап от развитието на трудовия конфликт неговите посредници и арбитри имат възможност да проявят своята несъмнена компетентност, тогава, когато все още е възможно да се възстанови прекъснатият диалог и да се запазят взаимоотношенията работещи. При колективното трудово договаряне, още на ранен етап от развитието на спора, могат да се въведат споразумения за взаимно използване на способите посредничество и арбитраж в случаите, в които непосредствените преговори между работниците и работодателите не протичат благоприятно за която и да е от двете спореци страни. Предимствата на извънсъдебните способности за разрешаване на спорове са несъмнени, но са необходими още много усилия, включително и промяна на нагласите и менталитета на много от представителите на социалните партньори. Първите стъпки в прилагането на механизма и процедурите за извънсъдебно и мирно уреждане на колективни трудови спорове охладиха ентузиазма ни, но не ни направиха по-малко убедени в предимствата и ползите на посредничеството и арбитража пред стачката или съда, нито по-малко настойчиви.

НИПА в еднаква степен уважава позициите на социалните партньори и ги подпомага в процеса на усъвършенстване на индустриалните отношения. В основата на успешната му реализация стои доверието на спорещите страни в неговите посредници и арбитри. Завоюването на това доверие е най-голямото професионално и морално предизвикателство, което стои пред Националния институт за помирение и арбитраж.